

Коротка інформація: Особи без громадянства та особи під ризиком безгромадянства, які вимушено покинули Україну

European
Network on
Statelessness

10 Березня 2022

1. Вступ

Європейська мережа з питань безгромадянства (ЄМБ) є об'єднанням громадянського суспільства з понад 170 організацій та приватних осіб, що займаються проблемою безгромадянства в 41 європейській країні. Цей документ пояснює, чому безгромадянство є важливим при реагуванні на проблему біженців з України; як розпізнати безгромадянство; доступ осіб без громадянства з України до захисту; де особи без громадянства можуть отримати інформацію; та надає рекомендації щодо забезпечення шляхів захисту для осіб без громадянства з України.

Попередні звіти з України та сусідніх країн свідчать про те, що особи без громадянства, які тікають від кризи в Україні, можуть зазнавати додаткових труднощів та диференційованого ставлення залежно від їхнього місця проживання, національності та/або наявності документів. Надзвичайно важливо, аби європейські країни забезпечили, щоб подібне не перешкоджало особам без громадянства та особам під ризиком безгромадянства користуватися доступом до такого ж рівня захисту, який наразі надається громадянам України.

2. Безгромадянство в Україні

Статистика

Згідно з останнім переписом населення у 2001 році в Україні було зареєстровано **82 550** осіб без громадянства. У 2021 році за підрахунками УВКБ ООН в Україні перебувало **35 875** осіб без громадянства та осіб з «невизначеним громадянством». Проте, наприкінці 2021 року лише **6047** осіб без громадянства *легально* проживали в Україні. Приблизно 10-20% від нарахованих 400 000

Що таке безгромадянство?

За міжнародним правом **«особа без громадянства»** визначається як особа, **«яка не вважається громадянином жодної держави в рамках її законодавства»**.

Особи без громадянства можуть завжди проживати на території тієї самої країни або бути біженцями. Бути особою без громадянства не означає бути незадокументованим.

Поняття «ризик безгромадянства» не має юридичного визначення, але використовується як термін для позначення осіб, які наразі мають громадянство, але можуть його втратити через обставини, які є підставою для виникнення безгромадянства. Іноді безгромадянство особи не є очевидним та стає зрозумілим лише через деякий час.

«Незадокументовані» особи не мають жодного документального доказу на підтвердження свого громадянства чи статусу перебування у країні. Бути незадокументованим не дорівнює безгромадянству, але якщо особа не може отримати або ніколи не мала ніяких ідентифікаційних документів це може свідчити про те, що вона є особою без громадянства чи під ризиком безгромадянства.

Понад 12 мільйонів осіб у світі є особами без громадянства, включаючи понад пів мільйона в Європі. Більшість осіб без громадянства є такими у «своїй же країні» внаслідок дискримінації або, наприклад, правонаступництва держав. Безгромадянство може також бути причиною та наслідком вимушеного переселення та найчастіше спричинено дискримінацією або прогалинами в законодавстві про громадянство. Більшість осіб без громадянства не мають доступу до основних прав, послуг та особистих документів.

Більше інформації за посиланням:
www.statelessness.eu та
www.statelessjourneys.org

ромів, що живуть в Україні, є особами без громадянства або особами під ризиком безгромадянства. Крім того, 55% дітей, народжених в Донецьку та Луганську, та 88% дітей, народжених в Криму, за наявними даними не мають українського свідоцтва про народження чи особистих документів, що ставить їх під ризик безгромадянства.

Кого стосується ця проблема?

Роми та інші меншини можуть знаходитися під ризиком безгромадянства через дискримінацію та інші фактори. Згідно з оцінками приблизно 10-20% ромів в Україні не мають документів, необхідних для набуття чи підтвердження їх українського громадянства.

Колишні громадяни УРСР, яким не вдалося підтвердити своє постійне проживання в Україні у 1991 році, і які не змогли отримати українське громадянство. Деякі з тих, хто не зміг отримати ніякого громадянства, залишилися особами без громадянства через відсутність доступу до правової допомоги та інші фактори та згодом передали своє безгромадянство їхнім дітям.

Шукачі притулку, біженці та мігранти (а також їх діти), які проживали в Україні та були особами без громадянства до того, як покинути свою рідну країну (наприклад палестинці, кувейтські бедуїни, сирійські курди), чи ті, хто з того часу став особою без громадянства через вимушене переселення, дискримінацію або прогалини у законодавстві про громадянство, правонаступництво держав чи позбавлення громадянства.

Особи, які проживають на непідконтрольних уряду територіях та в Криму, а також внутрішньо переміщені особи з цих територій в Україну, зіткнулися з істотними труднощами при отриманні та поновленні особистих документів, починаючи з 2014 року, внаслідок чого приблизно 60 000 дітей, народжених в цих регіонах, не отримали свідоцтво про народження та знаходяться під ризиком безгромадянства.

Більшість людей без громадянства, які проживають в Україні, не зможуть довести факт свого постійного проживання чи статус громадянства у зв'язку з характером безгромадянства. Україна нещодавно ввела процедуру визначення безгромадянства, аби встановити, хто на її території є особою без громадянства, та надати захист таким особам. Однак, ця процедура набрала чинності лише в травні 2021 року та станом на 31 грудня 2021 року всього лиш **55 осіб** отримали посвідку на тимчасове перебування за цією процедурою. Наразі понад 800 осіб подали заяву на визнання їх особами без громадянства за цією процедурою та отримали довідку про звернення, що підтверджує перебування особи на законних підставах на території України.

Більше інформації за посиланням: <https://index.statelessness.eu/country/ukraine> та <https://www.unhcr.org/ua/en/stateless-persons>

3. Визначення безгромадянства

Безгромадянство не завжди легко розпізнати. Особи без громадянства можуть не

мати доказів безгромадянства, або не бути впевненими, чи є вони особами без громадянства, або не знати, що знаходяться під ризиком безгромадянства. Нижче наведено неповний перелік питань, які можуть допомогти визначити особу без громадянства чи особу під загрозою безгромадянства:

- Чи належить особа або її батьки до однієї з груп, неспіврозмірно постраждалих від безгромадянства в Україні (див. вище)? Якщо вони походять з іншої країни, то чи ця країна має значну частину осіб без громадянства серед населення або, можливо, передбачає, що жінки не можуть передавати своє громадянство дітям (у такому випадку, чи успадкували діти громадянство батька, чи є вони без громадянства/під ризиком безгромадянства)?
- Чи заявляє особа про наявність у неї одного чи більше громадянств? Якщо ні або вона не впевнена, спробуйте дізнатися причини.
- Чи має особа дійсний документ, що посвідчує особу, або такий, в якого закінчився строк дії? Якщо ні, чи особа мала коли-небудь такий документ або намагалася його отримати в іншій державі? Якщо особа має документ, виданий іншою державою, чи існує досі ця держава? Чи вказують ці документи на наявність громадянства тієї держави?
- Чи має особа документ, що посвідчує безгромадянство або невідоме/невизначене громадянство?
- Яким є місце народження цієї особи (та її батьки)? Чи було зареєстроване народження та чи має особа свідоцтво про народження?
- Чи користувалася особа процедурою визнання особою без громадянства у будь-якій країні? Якщо так, чи було її визнано особою без громадянства?
- Для більш детальної інформації перегляньте Практичний посібник Агентства ЄС про надання притулку за посиланням:
<https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/Practical-guide-registration-lodging-applications.pdf>

4. Актуальна ситуація на західних кордонах Україниⁱ

Інформація, надана членами ЄМБ та партнерами в Україні, а також сусідніми країнами, свідчить про додаткові труднощі та диференційоване ставлення до осіб без громадянства та осіб під ризиком безгромадянства, які тікають з України, залежно від їхнього місця проживання, національності та/або наявності документів.

Український кордон

Повідомляють про випадки расової дискримінації, анти-ромське та/або диференційоване ставлення на основі наявності/відсутності документів на українській стороні кордону, що може перешкоджати деяким особам без громадянства/під ризиком безгромадянства залишити Україну.

В'їзд до західних прикордонних країн

Угорщина, Словаччина, Польща, Румунія та Республіка Молдова заявили, що наразі вони дозволяють в'їзд усіх осіб, які тікають від війни в Україні, у т.ч. осіб без громадянства, під ризиком безгромадянства та/або незадокументованих осіб. Проте, повідомляють про непослідовну практику та расовий підхід на різних пунктах

перетину кордону (наприклад, в Угорщині та Польщі), де особи без громадянства України стикаються з перешкодами щодо в'їзду на територію або додатковими процедурами «вторинної перевірки», зокрема в умовах, подібних до тримання під вартою, у Польщі.

Доступ до захисту

Директива ЄС про тимчасовий захист (TPD) надає негайний захист в ЄС громадянам України та тим, хто користувався міжнародним захистом в Україні, до 24 лютого 2022 року. Особи без громадянства, що можуть підтвердити наявність посвідки на тимчасове проживання в Україні до 24 лютого 2022 року і «не мають можливості безпечно повернутися до своєї країни чи регіону походження», також мають право на тимчасовий захист, проте країни-члени ЄС на свій розсуд можуть застосовувати Директиву про тимчасовий захист або надати «адекватний захист відповідно до їх національного законодавства». Країни-члени ЄС також *можуть* надавати тимчасовий захист іншим особам, включаючи осіб без громадянства, які проживали на території України «на законних підставах».

Особи, яким було надано тимчасовий захист згідно з Директивою, мають право на отримання дозволу на проживання (спочатку на один рік з можливістю продовження до трьох років, якщо безпечне повернення неможливе), доступу до працевлаштування, житла, соціального забезпечення, медичної допомоги, а також освіти для дітей.

Законодавство ЄС наразі не зобов'язує країн-членів ЄС поширювати тимчасовий захист на більшість осіб без громадянства та осіб під ризиком безгромадянства, які проживають або проживали в Україні. Особам, які не можуть підтвердити постійне проживання чи користування міжнародним захистом в Україні, можливо доведеться подавати заяву про надання притулку або іншу форму захисту відповідно до законодавства країни їхнього перебування.

Для отримання додаткової інформації, перейдіть за посиланням:

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine_en

Угорщина наразі виключає осіб без громадянства, які не є біженцями, зі сфери захисту після змін, введених 8 березня 2022 року; зміни передбачають надання тимчасового захисту лише громадянам України та особам, яким в Україні надано статус міжнародного захисту, сумісного з ЄС. Такий підхід, схоже, не відповідає законодавству ЄС. Додаткова інформація: <https://helsinki.hu/en/war-in-ukraine-protection-situation-in-hungary/> та <https://helsinki.hu/en/information-for-people-fleeing-from-ukraine/>

Словаччина вимагає від осіб без документів подавати заяву про надання притулку або «тимчасового притулку» у відділі надання притулку у місті Гуменне (Humenné), де в центрі прийому надається проживання, харчування, медичне обслуговування та засоби гігієни. Додаткова інформація: <https://www.ukraineslovakia.sk/>

Польща може проводити перевірку осіб без документів і з цією метою їх затримувати. Органи влади видають дозвіл строком на 15 днів для тих, у кого немає законних підстав для в'їзду.

Нещодавні зміни можуть обмежити доступ до захисту для деяких осіб без громадянства

та осіб під ризиком безгромадянства, які не мали довгострокового проживання в Україні. Додаткова інформація: <https://www.gov.pl/web/ua-en/border-crossing>

Румунія вимагає від тих осіб, що не мають біометричних паспортів, просити про притулок або додатковий захист на кордоні. Особам потрібно буде пройти дві співбесіди, маючи доступ до перекладача та правової допомоги, аби визначити форму захисту перед наданням тимчасових документів, що посвідчують особу, права на проживання, житла та добової грошової допомоги. Додаткова інформація: <https://dopomoha.ro/en> та <https://index.statelessness.eu/resources/quick-guide-refugees-ukraine-moldova-ukrainian>

Республіка Молдова вимагає від тих осіб, що не мають документів, просити про надання міжнародного захисту на кордоні. Під час процедури надається медична допомога, а також доступ до перекладача та правової допомоги. Додаткова інформація: <https://dopomoga.gov.md/index.php>

5. Подорож далі: права осіб без громадянства в Європі

Майже всі європейські держави є учасниками Конвенції про статус апатридів 1954 року і тому повинні надавати таким особам певні права та захист на своїй території. Деякі держави встановили процедуру визнання осіб без громадянства для того, щоб визначити, хто підлягає захисту відповідно до Конвенції 1954 року, і надати статус захисту або дозвіл на проживання визнаним особам без громадянства (окрім статусу біженця чи іншої форми міжнародного захисту). В інших країнах, особи без громадянства можуть отримати доступ до іншої форми захисту або врегулювати своє перебування іншими шляхами. Для отримання додаткової інформації про ці права та яким чином вони запроваджуються в різних країнах Європи, перейдіть за посиланням: <https://www.statelessness.eu/updates/publications/statelessnessindex-briefing-statelessness-determination-and-protection-europe> та <https://index.statelessness.eu>

Згідно з міжнародним правом, всі європейські держави повинні забезпечити, аби кожна дитина отримала свідоцтво про народження, правовий статус особи та громадянство якомога швидше після народження. Для отримання додаткової інформації перейдіть будь ласка за посиланням:

<https://www.statelessness.eu/updates/publication/no-child-should-be-stateless-ensuring-right-nationality-children-migration>

6. Рекомендації

Європейська мережа з питань безгромадянства (ЄМБ) надає наступні рекомендації для ЄС, європейських держав, міжнародних організацій, неурядових організацій та всім, хто бере участь у наданні допомоги біженцям, аби забезпечити, щоб особи без громадянства та особи під ризиком безгромадянства з України мали доступ до захисту відповідно до міжнародного права:

- I. ЄС має поширити право на тимчасовий захист на всіх осіб без громадянства та осіб під ризиком безгромадянства, що проживають або проживали в Україні, незалежно від їх документів чи статусу проживання. Держави-члени ЄС

- повинні на власний розсуд згідно з Директивою про тимчасовий захист (TPD) поширити тимчасовий захист на всіх осіб без громадянства та осіб під ризиком безгромадянства незалежно від їхнього попереднього статусу проживання в Україні та/або забезпечити доступ до рівноцінних форм захисту відповідно до їх національного законодавства.
- II. Європейські держави повинні забезпечити, щоб відсутність документів, які посвідчують особу, чи іншої документації не перешкоджала особам без громадянства та особам під ризиком безгромадянства в доступі до міжнародного захисту або інших форм захисту згідно з національним законодавством.
 - III. Європейські держави повинні гарантувати доступ до захисту та прав осіб без громадянства на своїй території відповідно до їхніх зобов'язань за Конвенцією ООН про статус апатридів 1954 року, а також запровадити гарантії для запобігання свавільних затримань.
 - IV. Усі, хто бере участь у наданні допомоги біженцям, повинні вжити заходів для розпізнавання та фіксування випадків безгромадянства якомога точніше, аби забезпечити доступ до належного захисту, допомоги та послуг, включаючи юридичні консультації, та покращити доступність дезагрегованих даних, використовуючи стандартизовані керівництва та інструменти оцінки в пунктах реєстрації під час процедур захисту та юридичних консультацій.
 - V. Усі, хто бере участь з надання допомоги біженцям, повинні розпізнавати та відстежувати випадки безгромадянства та ризиків безгромадянства серед дітей без супроводу та дітей, розлучених із сім'єю, а також дітей що народилися під час транзиту та у приймаючих країнах, аби гарантувати їхнє право на свідоцтво про народження, правовий статус особи та громадянство.

Де знайти додаткову інформацію та

поради: Європейська мережа з питань

безгромадянства (ЄМБ):

<https://www.statelessness.eu/statelessness-ukraine-crisis>

ⁱ Інформація надана членами та партнерами ЄМБ, які працюють в Україні, Угорщині, Республіці Молдові, Польщі, Румунії та Словаччині, і є достовірною станом на 10 березня 2022 року. Серед них: організація «Right2Protection Ukraine», Угорський Гельсінський Комітет, Юридичний центр адвокатів, Центр правової допомоги Галини Неч (Halina Nieć Legal Aid Center), Єзуїтська служба біженців Румунії (JRS Romania), Ліга з прав людини Словаччини та Олексій Івашук (Aleksejs Ivashuk)

STATELESS JOURNEYS

Безгромадянство часто залишається поза увагою під час дискусій щодо притулку та міграції. Це прихована, але досить реальна проблема, яка стосується багатьох біженців та мігрантів в Європі.

#StatelessJourneys (#ПодорожіБезГромадянства) - це ініціатива покликана підкреслити прогалини, знайти рішення та надати заснований на доказах захист й інструменти для забезпечення захисту біженців та мігрантів без громадянства, а також для запобігання нових випадків безгромадянства, що виникають в Європі.

Щоб дізнатися більше про проблему та ініціативу, відвідайте: <https://statelessjourneys.org>

КОНТАКТИ

Ніна Мюррей

Голова відділу політики та досліджень, Європейська мережа з питань безгромадянства
nina.murray@statelessness.eu

Ми хотіли б подякувати за підтримку фондам «Oak Foundation» та «Sigrid Rausing Trust», а також підтримку «Comic Relief», яку вони надають нашій ініціативі «Подорож Без Громадянства» (#StatelessJourneys).

SIGRID RAUSING
TRUST

 OAK
FOUNDATION

The logo for Oak Foundation, featuring a stylized globe icon to the left of the word "OAK" in a large, blue, serif font, with "FOUNDATION" in a smaller, blue, serif font below it.

+44 20 45 266 653
info@statelessness.eu
www.statelessness.eu

European
Network on
Statelessness

Європейська мережа з питань безгромадянства є благодійною організацією, зареєстрованою у Великій Британії. Реєстраційний номер благодійної організації: 1158414.